

ОБЛАСТИ НА ПРОФЕСИОНАЛНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЗА СПЕЦИАЛИСТИ ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ: СЪОТВЕТСТВИЕ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИ И БЪЛГАРСКИ ИЗИСКВАНИЯ

Валентина Александрова¹, Клара Докова²

¹УС „Инспектор по обществено здраве“, Медицински колеж – Варна

²Катедра по социална медицина и организация на здравеопазването,
Медицински университет – Варна

AREAS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FOR SPECIALISTS IN PUBLIC HEALTH: COMPLIANCE BETWEEN EUROPEAN AND BULGARIAN REQUIREMENTS

Valentina Alexandrova¹, Klara Dokova²

¹TS Public Health Inspector, Medical College, Medical University of Varna

²Department of Social Medicine and Health Care Organisation,
Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

За укрепване на капацитета на професионалистите по обществено здраве (ОЗ) в Европа се изискват подходящи образователни програми и ясен набор от професионални компетентности. Такива са разработени от Асоциацията на училищата по обществено здраве в Европа (ASPHER) през 2006 г. и актуализирани последно през 2021 г. Липсва анализ доколко компетентностите, дефинирани от ASPHER, се постигат в обучението на бакалаврите по ОЗ в България, според регламентираните единни държавни изисквания за регулираната специалност „Инспектор по обществено здраве“ (ИОЗ).

Целта е да се анализира съдържанието на обучението на ИОЗ в България в контекста на европейските стандарти за професионални компетентности.

Извършен е сравнителен анализ за оценка на съответствието на единните държавни изисквания (ЕДИ) според Наредбата от 2008 г. в частта за специалност ИОЗ с определените от ASPHER области на обучение и компетентности (2018). За нуждите на анализа е разработена скала за оценка степента на съответствие на съдържанието на учебната документация с европейските препоръки.

ABSTRACT

In order to enhance the capacity of public health (PH) professionals in Europe, appropriate educational programmes and clear requirements for professional competence have to be defined. Such were developed by the Association of the Schools of Public Health in the European Region (ASPHER) in 2006 and were last updated in 2021. There is no analysis available as to the extent to which the ASPHER criteria are being applied in the education and training of the bachelor's degree in PH in Bulgaria according to the regulated uniform state requirements for the regulated specialty Inspector of Public Health (IPH).

Aim: To analyse the content of the education for IPH in Bulgaria within the context of European criteria and standards.

A comparative analysis has been performed to evaluate the compliance of the uniform state requirements (USR) according to the Regulation of 2008 in their part concerning the specialty of IPH with the areas of education and competences defined by ASPHER (in 2018). For the purposes of the analysis, an evaluation scale has been developed to assess the level of compliance of the content of the educational documentation between Bulgaria and Europe.

From all 25 disciplines included in the USR for the specialty IPH, 17 (68%) have a various degree of compliance with the requirements of ASPHER. There is a

От всички 25 дисциплини, включени в ЕДИ за специалност ИОЗ, 17 (68%) имат съответствие в различна степен с изискванията на ASPHER. Пълно съответствие има за дисциплините от област „Здраве на населението и неговите физични, радиологични, химични и биологично-екологични детерминанти“ и област „Етика“. В останалите области съвпаденията са частични с изключение на област „Здравна политика, икономика, организационна теория, лидерство и управление“, където няма предвидени дисциплини според ЕДИ и учебния план на специалност ИОЗ. Осем (32%) от изискваните от ЕДИ дисциплини изобщо не присъстват в рамката на ASPHER.

Националните изисквания за специалност ИОЗ осигуряват важна част от европейските изисквания за компетентности на бакалаврите по ОЗ. Обучението гарантира знания и умения, свързани с контрола на факторите на околната среда и надзора на заразните болести, но в значително по-малка степен изгражда знания и умения за оценка на популяционното здраве, за разработване и управление на здравни програми, управление на проекти, здравно образование и комуникация. Това налага необходимостта от актуализиране на ЕДИ.

Ключови думи: професионални компетентности, области на обучение, общественото здраве, дисциплини

УВОД

През последните десетилетия се увеличава интересът и се работи целенасочено за постигане на консенсус и стандартизиране на изискванията към професионалните компетентности като важна предпоставка за повишаване качеството на образованието и практическата насоченост на специалностите в областта на медицината и общественото здравеопазване (6).

Терминът компетентност означава съвкупност от знания, умения и опит в определена област, която формира способност за вземане на правилни решения в различни ситуации, както и правоспособност за осъществяване на специализирана дейност. Днес смисловото значение е по-широко и включва още и процеса на усвояване на социални норми, ценности, дейности, отношения и т.н., които позволяват на съвременния специалист да е мобилен и конкурентоспособен. И това е така, защото съвременното бу-

complete match for the disciplines in the area of Population health and its physical, radiological, chemical, and biologically-ecological determinants and the Ethics area. In the remaining areas the compliance is partial, except for the area of Health policy, economics, organizational theory, leadership, and management, where there are no disciplines envisaged according to Bulgarian state requirements and the academic curriculum of the specialty Inspector of Public Health (IPH). Eight (32%) of the disciplines required by the SR are not present in the ASPHER framework at all.

The national requirements for the specialty IPH comply with an important part of the European requirements for professional competences of the bachelors in Public Health. The education guarantees knowledge and skills related to the control of environmental factors and the monitoring of infectious diseases but to a considerably lesser extent does it build skills and knowledge for assessment of health on populational level, for development and management of health programmes, project management, health education and communication. This necessitates the updating of the uniform state requirements (USR).

Keywords: professional competences, areas of education and training, public health, disciplines

рно развиващо се общество се нуждае от компетентни специалисти, за да решават многообразието от практически задачи, което определя и значимостта на професионалната компетентност (2).

За укрепване на капацитета на професионалистите по общественото здраве (ОЗ) в Европа се изискват подходящи образователни програми и ясен набор от професионални компетентности. Такива са разработени от Асоциацията на училищата по общественото здраве в Европа (ASPHER) през 2006 г., същите се развиват и допълват непрекъснато. Актуализирани са допълнително през 2008, 2011, 2014, 2018 и последно през 2021 г. (6,8,7,9,10) .

Рамката на четвъртото издание на списъка с основни области на обучение и професионални компетентности, прието през 2014 г. и публикувано през 2016 г., е съобразена с десетте основни насоки в плана за действие на ЕК „Здраве 2020“. Тази тенденция на съответствие на изисквания-

та към компетентностите с проблемите на ОЗ и програмите на Европейската комисия (ЕК) е запазена и в следващите издания.

Също ASPHER през 2020 г. публикува и Рамка на компетенции за работната сила на общественото здравеопазване в Европейския регион (5).

До този момент липсва анализ доколко критериите на ASPHER се прилагат в обучението на бакалаврите по ОЗ в България, според регламентираните единни държавни изисквания за регулираната специалност „Инспектор по общественото здраве“ (ИОЗ).

Целта на проучването е да се анализира съдържанието на обучението на ИОЗ в България в контекста на европейските критерии и стандарти за професионални компетентности.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Извършен е сравнителен анализ на съответствието между единните държавни изисквания (ЕДИ) за образователно-квалификационна степен «Професионален бакалавър по ...» според Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от професионално направление «Здравни грижи» (2008) в частта за специалност „Инспектор по общественото здраве“ и определените от ASPHER области на обучение и компетентности от 2018 г. (8), които са: „Методи и инструменти в ОЗ“; „Здраве на населението и неговите социално-икономически и политически детерминанти“; „Здраве на населението и неговите физични, радиологични, химични и биологично-екологични детерминанти“; „Здравна политика, икономика, организационна теория, лидерство и управление“; „Укрепване и защита на здравето, профилактика на болестите“; „Етика“.

За целите на анализа е разработена скала за оценка степента на съвпадение като: 0 = липса на съвпадение, 1 = частично съвпадение и 2 = пълно съвпадение.

За да установим какво приложение имат европейските професионални компетенции на практика у нас, ги сравнихме с дисциплините, включени в обучението в учебния план от 2019 г. на специалност ИОЗ в Медицински университет – Варна. Същият е утвърден съобразно Наредбата за единните държавни изисквания за специалност „Инспектор по общественото здраве“ (3,4).

РЕЗУЛТАТИ ОБСЪЖДАНЕ

Анализът е фокусиран в два аспекта, от една страна, върху наличието на съответствие меж-

ду наименованието на областите и темите, определени от ASPHER и включените в ЕДИ дисциплини, а от друга, на съответствието между тематичното съдържание на учебните програми и темите в съответните дисциплини, заложи от ASPHER.

Рамката, съдържаща препоръчаните образователни области и дисциплини, и сравнителният анализ с оценката на степента на съответствие са представени в табл. 1.

От всички 25 дисциплини, включени в ЕДИ за специалност ИОЗ, 17 (68%) имат съответствие с рамката на ASPHER в различна степен. Осем (32%) от изискваните от ЕДИ дисциплини изобщо не присъстват в рамката на ASPHER. Това са: „Санитарна техника“, „Анатомия и физиология“, „Латински език“, „Вътрешни болести“, „Хирургия“, „Детски болести“ и „Спорт“.

Пълно съответствие има в следните области:

- Дисциплините от област „Здраве на населението и неговите физични, радиологични, химични и биологично-екологични детерминанти“ от рамката на ASPHER съответстват на следните дисциплини от ЕДИ: „Хигиена на труда и радиационна хигиена“ и „Охрана на труда“, „Медицинска физика“, „Комунална хигиена“, „Санитарна химия“, „Професионални болести с токсикология“, „Хигиена на хранене“, „Контрол и безопасност на храните“, „Социалнозначими заболявания свързани с храненето“, „Медицина на бедствените ситуации“, „Епидемиология“, „Микробиология и вирусология“, „Медицинска паразитология“, „Инфекциозни болести“, „Актуални проблеми на съвременните ВБИ“. Освен че повечето дисциплини съвпадат по наименование, тяхното тематично съдържание в учебните програми отговаря в много висока степен на темите, включени в рамката на ASPHER. Област „Етика“ съответства на дисциплината „Медицинска етика и деонтология“ от ЕДИ. Тематичното съдържание във висока степен отговаря на рамката на ASPHER.

Частично съответствие има в:

- Област „Методи в общественото здраве“, която у нас се покрива частично от дисциплините: „Социална медицина и промоция на здравето“, „Социология“ и „Медицинска психология“. Тематичното съдържание на дисциплините също частично съответства на определената от ASPHER рамка.

- От област „Методи в ОЗ“ непокрита са темите: „Търсене и оценка на литература“ и „Разработване, изпълнение, оценка на проекти“. Частично са непокрита, тъй като се покриват от дисциплините „Социална медицина и промоция на здравето“, „Социология“ и от свободноизбираемите „Промоция на здравето в училище“ и „Промоция на здравето на работното място“. При задължителните дисциплини обаче тематичното съдържание е слабо застъпено.

Табл. 1. Сравнителен анализ на дисциплините според препоръките на ASPHER и ЕДИ за обучение на инспекторите по ОЗ в България

Учебни дисциплини според препоръките на ASPHER	Задължителни учебни дисциплини съгласно ЕДИ	Количествена оценка на степента на съответствие
А. Методи в общественото здраве		1
1. Здраве, обществено здраве	Социална медицина и промоция на здравето	1
2. Епидемиология, демография и биостатистика	Социална медицина и промоция на здравето	1
3. Качествени методи;	Социология, Медицинска психология	2
4. Социология, социална психология и антропология	Информатика	0
5. Информационни технологии		0
6. Търсене и оценка на литература		
7. Разработване, изпълнение, оценка на проекти		
Б. Здраве на населението и неговите социални, икономически и политически детерминанти		1
1. Здраве на населението и здравни показатели	Социална медицина и промоция на здравето	1
2. Социално-икономически и политически детерминанти – пол, семейство, деца, подрастващи, възрастни и др.	Хигиена на детско-юношеската възраст Социална медицина и промоция на здравето	1
В. Здраве на населението и неговите физични, радиологични, химични и биологично-екологични детерминанти		2
1. Опазване на околната среда - дисциплини, анализиращи влиянието на физическата, радиологична, химическа и биологична среда върху здравето	Хигиена на труда и радиационна хигиена и охрана на труда Медицинска физика Комунална хигиена	2
2. Безопасност на храните	Санитарна химия Професионални болести с токсикология	2
3. Оценка на диетата	Хигиена на храненето, Контрол и безопасност на храните*	2
4. Планиране на извънредни ситуации наводнения, пожари, катастрофи или терористични атаки	Хигиена на храненето Соц. значими заболявания свързани с храненето*	2
5. Готовност на ОЗ - оценка на риска и въздействието на стратегиите за контрол	Медицина на бедствените ситуации Хигиена на труда, радиационна хигиена и охрана на труда	2
6. Епидемиологията на заразните болести и политика на ОЗ	Епидемиология	2
7. Разбиране на понятията вирусология, бактериология, паразитология/микология и имунология към обществени здравни дисциплини	Микробиология и вирусология, Медицинска паразитология	2
8. Контрол на инфекциите и болнична хигиена	Инфекциозни болести, Актуални проблеми на съвременните ВБИ*	2

Г. Здравна политика, икономика, организационна теория, лидерство и управление 1. Здравна политика, здравна икономика, организационна теория, лидерство и управление 2. Богатство, бюджет и счетоводство 3. Организация на здравните системи 4. Здравни и социални услуги 5. Финансиране и организация на здравеопазването 6. Национални, европейски, международни и глобални обществени здравни стратегии 7. Ролята на националната и международната търговия за подобряване на здравето	Здравно законодателство Организационна култура Социология	1 0 1 1 0 0 0
Д. Промоция защита на здравето и превенция на заболяванията 1. История, теория и практика на промоция на здравето 2. Здравно образование и защита на здравето 3. Видове превенция на заболяванията 4. Индивидуални и социалните политики за насърчаване на здравето 5. Комуникативни умения	Социална медицина и промоция на здравето Промоция на здравето в училище* Социална медицина и промоция на здравето, Промоция на здравето на раб. място* Комуникации в мед. практика**	1 1 1 1 1
Е. Етика 1. Историята на етиката 2. Основни етични теории и концепции	Медицинска етика и деонтология	1 2
Ж. Дисциплини, които не са включени в основните области на ASPHER	Санитарна техника Анатомия и физиология Латински език Вътрешни болести Хирургия Детски болести Долекарска помощ Спорт	0 0 0 0 0 0 0 0

0 – липса на съвпадение; 1 – частично съвпадение; 2 – пълно съвпадение;

* – свободно избираеми дисциплини; ** – факултативни дисциплини

- Област „Здраве на населението и неговите социални, икономически и политически детерминанти“ се осигурява чрез дисциплините: „Социална медицина и промоция на здравето“ и „Хигиена на детско-юношеската възраст“. Тематичното съдържание има слаба степен на съответствие.
- Област „Промоция защита на здравето и превенция на заболяванията“ се покрива от задължителната дисциплина „Социална медицина и промоция на здравето“, от свободноизбираемите „Промоция на здравето в училище“ и „Промоция на здравето на работното място“, както и от факултативната „Комуникации в медицинската практика“. Тематичното съдържание е със средна степен на съответствие.

- В област „Здравна политика, икономика, организационна теория, лидерство и управление“ – няма предвидени дисциплини според ЕДИ и учебния план на специалност ИОЗ. Слабо съответствие в тематичното съдържание съществува при дисциплините: „Здравно законодателство“, „Организационна култура“ и „Социология“.

Някои дисциплини, които липсват в ЕДИ, но присъстват в рамката на ASPHER, са частично осигурени чрез избираеми и факултативни дисциплини в учебния план на специалността в Медицински университет – Варна. Например: „Контрол и безопасност на храните от животински произход“, „Социалнозначими заболявания свързани с храненето“, „Безопасност на храните“, покриват тематичното съдържание на посочените от ASPHER „Безопасност на храните“ и „Оцен-

ка на диета“. Съответно „Актуални проблеми на съвременните ВБИ“, допълват тематиката на „Контрол на инфекциите и болнична хигиена“, а „Промоция на здравето в училище“ – „Здравно образование и защита на здравето“, „Промоция на здравето на работното място“ – „Индивидуални и социални политики за насърчаване на здравето“ и „Комуникации в медицинската практика“ – „Комуникативни умения“. Това е показател за стремеж от страна на учебен сектор „Инспектор по общественото здраве“ да допълва обучението със съвременни и актуални дисциплини.

Сравнявайки европейските критерии при обучението по ОЗ с това в България, ставаме свидетели на съществени различия на първо място в подхода, който се използва при приемането и изменението на стандартите за обучение. Така например ASPHER при всяко едно от изданията на списъка с основни области и теми на професионални компетентности организира работни групи от изявени европейски експерти; анализира проблемите в областта на ОЗ, като ги съобразява с проблемите и целите от плана за действие на Европейската комисия по здравеопазване; приема ги след обстойно експертно обсъждане; периодично (през 2-3 години) ги преразглежда и актуализира.

В България първите нормативно регламентирани изисквания са въведени през 1998 г. с Наредбата за единните държавни изисквания (ЕДИ) за специалностите от професионално направление „Здравни грижи“. В последващите нормативни документи през 2002 г. и последният през 2008 г. съществуват само минимални промени в съдържанието на обучението по специалността. Според направено ретроспективно проучване през 2018 г. на обучението по специалност ИОЗ се отчита, че основните промени според нормативната уредба са насочени към организацията на учебния процес – брой часове, образователно-квалификационна степен, наименование на специалността и др. В резултат на това последвалите промени в учебните планове са свързани с частично отпадане или въвеждане на нови избираеми и факултативни учебни дисциплини и промяна в наименованията или обединяване на задължителни учебни дисциплини. (1)

Цялостният анализ показва, че националните стандарти и критерии при обучението по регулираната специалност ИОЗ се нуждаят от спешно реформиране и актуализиране, като се прилагат съвременните европейски стандарти на обучение, така че да съответстват на съвременните

приоритети и промените в сектора на общественото здравеопазване.

ИЗВОДИ

Националните изисквания за специалност ИОЗ осигуряват важна част от компетенциите на бакалаврите по ОЗ, свързани с контрол на факторите на околната среда и надзора на заразителните болести, но в значително по-малка степен гарантират изграждане на знания и умения за изследване на общественото здраве, за разработване и управление на здравни програми, управление на проекти, здравно образование и комуникация. Същите са от ключово значение за ефективно осъществяване на съвременните дейности и изискванията, които поставя технологичният напредък и глобалните приоритети в областта на ОЗ.

Сравнението на професионалните компетенции, разработени от ASPHER, с Наредбата за ЕДИ в професионално направление „Здравни грижи“ доказва, че ЕДИ само частично покриват основните области на ОЗ, определени от ASPHER: „Методи в общественото здраве“, „Здраве на населението и неговите социални, икономически и политически детерминанти“, „Здравно образование и защита на здравето“. За област „Здравна политика, икономика, организационна теория, лидерство и управление“ – няма предвидени дисциплини в ЕДИ.

Като цяло анализът на съответствието на обучението на бакалаврите по ОЗ в България спрямо европейски критерии за професионални компетентности на ASPHER показват, че актуализирането на ЕДИ за специалността е наложително.

ЛИТЕРАТУРА

1. Александрова В., Цеков С., Докова К., 35 години обучение по специалност „Инспектор по общественото здраве“ в МК- Варна“, Варненски медицински форум, 7 (3), 2018: 89-96.
2. Грудева М., Педагогическа подготовка на здравните кадри в контекста на съвременното разбиране на термина „компетентност“, Управление и образование, том IV (4), 2010, 303-309.
3. Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от професионално направление „Здравни грижи“ за образователно-квалификационна степен «Професионален бакалавър по ...», ДВ, бр. 87/2008 г.

4. Учебен план на специалност ИОЗ 2019-2020 уч. г.
5. ASPHER, WHO-ASPHER Competency Framework for the Public Health Workforce in the European Region, 2020, (посетена юни, 2022) WHO-ASPHER-Public-Health-Workforce-Europe-eng (2).pdf
6. Irt C., Foldspang A., 2011, The Developing Role of Systems of Competences in Public Health Education and Practice, Public Health Reviews, Vol. 33, No 1, 2011, 134-147
7. Council on Education for Public Health. Criterion 2.3 and 2.1 of the CEPH Accreditation Criteria Refer to the Five Core Areas (2014). Available from: <http://ceph.org/assets/SPH-Criteria-2011.pdf>
8. Foldspang A., Birt C., Otok R., ASPHER's European List of Core Competences for the Public Health Professional, Association of Schools of Public Health in the European Region (ASPHER) 2018, Scandinavian Journal of Public Health
9. Programme Accreditation Self-Evaluation Handbook, Agency for Public Health Education Accreditation, APHEA 2014, Version 3, June 2014, [https://www.aphea.be/docs/APHEA%20programme%](https://www.aphea.be/docs/APHEA%20programme%20)
10. Curriculum validation handbook & application, Version 4., 2021, Agency for Public Health Education Accreditation, 2021

Адрес за кореспонденция:
Валентина Александрова
Медицински колеж
бул. „Цар Освободител“ № 84
Варна, 9000
email: asistentaleksandrova@gmail.com